

Lucio Fontana

De man die de maan aanraakt

De doeken met de scheuren kent vrijwel iedereen. Maar toen Lucio Fontana (1899-1968) zijn zaalvullende installaties, 'Ambienti spaziali', begon te maken, veranderde hij de kunst voor altijd. Design Museum Den Bosch zorgt ervoor dat die baanbrekende ruimtes voor het eerst sinds 1967 opnieuw te zien zijn in Nederland. Curator Colin Huizing legt uit hoe Fontana ons een extra dimensie schonk.

TEKST: CELINE DE GEEST

Met zijn gescheurde doeken wilde de Argentijns-Italiaanse kunstenaar de illusie van het tweedimensionale vlak doorbreken en de oneindige ruimte die erachter schuilgaat zichtbaar maken. Eigenlijk was Fontana geïnteresseerd in het niets: een lege ruimte is voor hem net zo goed een sculptuur als een volume van materiaal. De doeken werden zijn handelsmerk, maar Fontana vertolkte die ideeën in al zijn creaties, van keramieken schalen over sieraden tot lichtinstallaties. Alle werken die Fontana na 1947 maakte waren 'Concetti spaziali', ruimtelijke concepten. Niet toevallig stond de ruimte in die tijd wereldwijd in de belangstelling. Onderzoeker en curator Colin Huizing schetst de context: "De wetenschap stond in het teken van het verkennen van nieuwe ruimtes, zowel kosmisch als op atomair niveau. Atoomenergie was ontdekt, de eerste atoombom gevallen en er werd volop geëxperimenteerd met raketten. Fontana zocht een nieuwe beeldtaal die paste bij die nieuwe tijd."

Lucio Fontana, *Ambiente spaziale*, 1968/2017, installatiezicht van Pirelli Hangar Bicocca, Milaan, 2017. Origineel geïnstalleerd tijdens Documenta 4, Kassel, 1968. © Fondazione Lucio Fontana, SIAE 2021. © Foto: Agostino Osio.

Lucio Fontana, *Ambiente spaziale a luce nera*, 1948-49/2008, installatiezicht van Museo d'Arte Mendrisio, 2008. Origineel geïnstalleerd in Galleria del Naviglio, 1948-1949 © Fondazione Lucio Fontana, SIAE 2021. © Foto: Spinelli.

DE RUIMTE BINNEN HANDBEREIK

Oorspronkelijk had Fontana toch een meer traditioneel pad gekozen. “Weinigen weten het, maar Fontana was in de eerste plaats beeldhouwer. Zijn favoriete materiaal was keramiek maar zijn carrière begon in het beeldhouwatelier van zijn vader in Buenos Aires. Later had hij zijn eigen atelier in Argentinië, waar hij in opdracht werkte. Op dertigjarige leeftijd zette hij stappen om autonoom kunstenaar te worden”, vertelt Huizing. Maar pas toen hij de vijftig naderde liet hij zich in zijn opvattingen over ruimte niet meer begrenzen door disciplines. Hij koos radicaal voor de nieuwste materialen en media. Zo experimenteerde hij met de televisie-uitzending, een nieuw medium waarmee plotseling veel mensen in één keer bereikt konden worden. “Dat principe hanteerde hij wel al langer met zijn keramieken schalen, bij uitstek een democratisch medium”, vertelt Huizing.

Zijn inspiratie haalde Fontana onder meer uit het futurisme, een stroming die er al in geslaagd was om de beweging van de nieuwe tijd in beeld te brengen. Met zijn ‘Am-

“De invloed van Fontana zie je niet alleen op een directe manier, maar ook in het nadenken over de plek die kunst in ons dagelijks leven inneemt.”

bienti spaziali’ voegde hij naast beweging nog een extra dimensie toe aan de beleving van een kunstwerk: de tijd. Colin Huizing: “Als je door de ruimtes van Fontana loopt moet je je afvragen: ‘wat is hier anders dan bij een sculptuur die op een sokkel staat of bij een schilderij aan de muur?’ Dan snap je wat er vernieuwend was aan dat werk. De bezoeker loopt onder de werken door, en verandert van moment tot moment zijn standpunt ten opzichte van de sculpturen. Nu zijn we meer vertrouwd met dat soort ruimtelijke werken, maar toen de Ambienti voor het eerst gepresenteerd werden, zorgden ze voor een shock. Daar hing zomaar een sculptuur aan het plafond! ‘Fontana heeft de maan aangeraakt!’, schreef men in een Italiaanse krant over zijn allereerste sculptuur. Je ziet meteen

een publiek voor je dat met de handen in de lucht ernaar probeert te grijpen. Je gaat vanuit een ander perspectief kijken, maar je wordt er ook in ondergedompeld.”

DE EERSTE SPATIALIST

Sinds die eerste, opzienbarende tentoonstelling in Milaan in 1948 werden de installaties al vele malen opnieuw tentoongesteld, en dat zoveel als mogelijk op dezelfde manier. Voor een tentoonstelling in de Pirelli Hangar in Milaan in 2017 werden voor het eerst alle ‘Ambienti’ gereconstrueerd, identiek aan de eerste versies van Fontana. De Fondazione Luciano Fontana bewaakt het intellectuele eigendom van de kunstenaar. Waar onderdelen van de vaak meer dan vijftig jaar oude werken verloren gingen heeft de Fondazione voor recon-

Lucio Fontana, *Concetto spaziale*, 1959, Collectie Design Museum Den Bosch. © Foto : Blommers/Schumm, 2021.

Lucio Fontana, *Ambiente spaziale con neon*, 1967/2017, installatiezicht van Pirelli Hangar Bicocca, Milaan, 2017. Origineel geïnstalleerd in Stedelijk Museum Amsterdam, 1967. © Fondazione Lucio Fontana, SIAE 2021. © Foto: Agostino Osio.

structies gezorgd. Dat deden ze voor de stukken uit vergankelijk materiaal, maar ook voor de delen die tijdens het leven van Fontana gewoon weggegooid werden. “We hechten tegenwoordig veel meer waarde aan die werken dan de kunstenaar en zijn omgeving in die tijd”, verklaart Huizing. “Die grotere aandacht voor de installaties en de reconstructies ervan is pas in de laatste tien jaar aan het opkomen. Dat heeft te maken met de waardering van de kunstenaar door de tijd heen. Fontana heeft voornamelijk in het laatste decennium van zijn loopbaan succes gehad. Aan het begin van de jaren 1960 zagen de ZERO-kunstenaars in Fontana een heel groot voorbeeld. Dankzij zijn Manifesto Bianco, het ‘Witte Manifest’ dat in 1946 verscheen, werd hij gezien als de grondlegger van het spatialisme. Zijn ideeën over de integratie van kunst in de werkelijkheid spraken de ZERO-kunstenaars heel erg aan. Ook zij waren op zoek naar integratie van fenomenen uit de werkelijkheid en naar nieuwe ruimtelijke dimensies.” Vandaag zien we de invloed van Fontana nog steeds. Als voorbeelden noemt Colin

Huizing de ruimtes van James Turrell, Anish Kapoor en Olafur Eliasson, waarin licht een beeldend middel is. “Ik durf te zeggen dat Fontana één van de belangrijkste pioniers in de beeldende kunst van de 20e eeuw is. Hij zocht voortdurend naar manieren om aansluiting te vinden bij de wetenschap en techniek van zijn tijd. Inmiddels leven we in een digitaal tijdperk, dat ook weer heel veel mogelijkheden biedt. Denk maar aan de 3D-geprinte brug die onlangs in Amsterdam geplaatst is. Kunstenaars bedienen zich van de technische mogelijkheden van nu, en dat is een sprongetje dat Fontana gemaakt heeft. Tot dat moment hadden kunstenaars een steeds grotere vrijheid van verbeelding op doek, maar een groot deel van de kunst bleef bestaan uit bronzen beelden en schilderijen in olieverf op doek.” Het Design Museum heeft de grootste Fontana-collectie van Nederland. Naast de vazen, schalen, sieraden en andere objecten toont het museum drie van Fontana’s ruimtes: een zwarte, een roze en een witte. Colin Huizing geeft ons een

voorproefje: “De eerste, vroegste Ambiente heet *Ambiente spaziale a luce nera*, met blacklight. De tweede is een roze ruimte met een neonlicht aan het plafond, die we gekozen hebben omdat dat neon een nieuw medium was. Hij gebruikte het om een immateriële sculptuur in de lucht te maken, een soort snede, een ‘niets’ hoog in de lucht. De derde ruimte is zijn allerlaatste Ambiente, die een driedimensionaal schilderij vormt. Het is een labyrintische, kosmische witte ruimte, waarin je via allerlei bochten uitkomt op een wit paneel met een zwarte snede.”

Lucio Fontana - De verovering van de ruimte

Design Museum Den Bosch
Den Bosch
02-10 t/m 23-01-2022